

KNJIŽEVNA INTERPRETACIJA U SUVREMENOJ SLOVENSKOJ ZNANOSTI O KNJIŽEVNOSTI

Ovaj tematski dvobroj rezultat je suradnje *Umjetnosti riječi* s uglednim slovenskim filološkim časopisom *Slavistična revija* (Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije). U tom je časopisu u broju 4/2020 već objavljen tematski blok pod naslovom “Literarna interpretacija” s radovima sedam hrvatskih povjesničara i teoretičara književnosti na slovenskom jeziku.¹ Ovdje pak donosimo osam radova slovenskih kolega na hrvatskom jeziku. Poticaj za međučasopisni projekt dali su prof. dr. sc. Zvonko Kovač i prof. dr. sc. Miran Hladnik u listopadu 2019. pri neformalnom druženju tijekom konferencije koju je Klub hrvatskih humboldtovaca organizirao povodom 250. obljetnice rođenja Aleksandera von Humboldta (1769–1859). Mi urednici preuzeli smo realizaciju te ideje i u veljači prošle godine uputili poziv potencijalnim autorima. U tom smo pozivu nastojali široko, bez istraživačko-metodoloških ograničenja, odrediti koncept književne interpretacije unutar suvremene znanosti o književnosti. Najprije smo u očekivana književnopovijesna istraživanja i teorijska promišljanja uključili sva tri temeljna elementa književne komunikacije: autora i njegov biografski i društveni kontekst, književni tekst sa svim njegovim poetičkim značajkama te čitatelja kao potencijalno heterogenog subjekta semantičke konkretizacije teksta, odnosno književnog čitanja koje može krenuti u različitim pravcima (kognitivnom, psihološkom, povijesnom, sociološkom, međukulturnom, medijsko-tehnološkom i sl.). Usto, naglasili smo i načelnu ravnopravnost teorijsko-istraživačkih paradigmi koje smo ugrubo podijelili na kvalitativne i kvantitativne, a što bi se u nacionalnim književnim znanostima

¹ Navodimo imena autora i naslove radova redom kojim su objavljeni u časopisu: David Šporer, “Struktura, igra in interpretacija – prispevek k historiatu koncepta ‘French Theory’”, Ivana Latković, “Postkritična praksa in interpretacija književnosti”, Zoran Tihomirović, “Analiza in interpretacija prostora v literarnem besedilu”, Jasmina Vojvodić, “Kriv je poljub: interpretacija romana *Kdo je kriv?* A. I. Hercena”, Ivana Peruško, “Filmska interpretacija in ‘filološka montaža’ zdravniškega cikla Mihaila Bulgakova: Dr. Poljakov vs Dr. Bulgakov”, Sanja Veršič, “Literarna komunikacija v kvantni paradigmi resničnosti in energijska dimenzija jezika” i Davor Dukić, “Zanos in trpljenje Alije Đerzeleza: problem znotrajtekstualnega vrednotenja pripovedne proze”. Radovi objavljeni u *Slavističnoj reviji* dostupni su na mrežnim stranicama časopisa: <https://srl.si/ojs/srl>.

moglo prenijeti u opozicije između empiričko-egzaktnih i estetsko-doživljajnih pristupa, između (neo)pozitivizma, (historijskog) empirizma s jedne te formalističko-estetskog i duhovno-povijesnog pristupa s druge strane. Pritom smo ostavili otvorena vrata i za metodološki eklektizam kao legitimnu pojavu u suvremenoj književnoznanstvenoj praksi.

Sada, kad je ovaj neformalni projekt završen, zanimljivo je vidjeti do kakvih je rezultata doveo metodološki uključiv poziv za istraživanje koncepta književne interpretacije u suvremenoj znanosti o književnosti. Jesu li na isti poticaj dvije susjedne književnoznanstvene sredine reagirale slično? Naravno, u sažete i provizorne zaključke treba ugraditi i dimenziju slučajnosti/nereprezentativnosti, ali i postojeće pretpostavke/uvide o dvjema filološkim tradicijama. Podatak da su čak četvero hrvatskih autora rusisti zasigurno upućuje na aktualnost problema književne interpretacije u toj disciplini hrvatske filologije, ali se može, naravno, tumačiti i kao posljedica slučajno neravnomjernog odziva hrvatskih/zagrebačkih neofilologija. Manje je slučajna činjenica da je više od polovice priloga u tematskom bloku *Slavistične revije* posvećeno teorijskim pitanjima, pri čemu je u tri slučaja riječ o kritičkom metateorijskom pristupu (interpretacija u ranom djelu J. Derridaa, postkritički pristup R. Felski, kategorija prostora u interpretaciji književnog teksta), a u jednom o kreativnom oblikovanju novog ili barem neuobičajenog koncepta književne interpretacije (energijska dimenzija književnog teksta i književne komunikacije). Preostala tri priloga tematskog bloka o književnoj interpretaciji u ljubljanskom časopisu svojevrstne su studije slučaja ili interpretacije u užem značenju riječi. U dvama priložima riječ je o interpretacijama pojedinih književnih djela s polazištem u jednom segmentu značenjskog plana teksta (poljubac kao *erotem* u analizi romana *Tko je kriv?* A. Gercena, vrijednosna razina Andrićeve pripovijetke *Put Alije Đerzeleza*), dok se jedan prilog uključuje u tradiciju intermedijalnih istraživanja u hrvatskoj znanosti o književnosti (ekranizacija književnog teksta kao interpretacija na primjeru liječničkog ciklusa M. Bulgakova). Sve u svemu, priloge u *Slavističnoj reviji* karakterizira izrazita metodološka raznolikost – vjerojatno znatno veća od objektivnog stanja metodoloških pristupa u hrvatskoj znanosti o književnosti. S druge strane, ako se pozovemo na već spomenute priručne klasifikacije iz poziva na suradnju, radovi hrvatskih autora ipak pokazuju prevlast tzv. kvalitativnih pristupa u književnoznanstvenoj zajednici koju predstavljaju.

Ako je suditi prema priložima u ovom dvobroju, a čini se da oni možda i vjernije reprezentiraju vlastitu filološku sredinu, stanje u slovenskoj znanosti o književnosti bitno je drukčije. Najprije, znatan je broj priloga koji se uključuju u polje digitalne humanistike: pojam *udaljenog čitanja* (*distant reading*) i/ili ime

Franca Morettija pojavljuje se u pet priloga (ali ni u jednom u tematskom bloku *Slavistične revije*). Sklonost kvantitativnim istraživanjima u slovenskoj znanosti o književnosti u skladu je s povezanosti te tradicije s takozvanom empirijskom paradigmom oblikovanom u njemačkoj književnoznanstvenoj sredini 1980-ih (Siegfried J. Schmidt), koja pak u Hrvatskoj nije naišla na snažniji odjek. S druge strane, i u priložima koji nemaju digitalnohumanističku komponentu i koji se zanimaju za tradicionalniju književnoznanstvenu problematiku uočava se osviješteni zagovor tradicionalnih pristupa i istraživačkih koncepata – poput *pomnog čitanja* i *autorske intencije* kao pretpostavki književne interpretacije ili stilskeperiodizacijskih pojmova kao okosnice književnohistoriografskih narativa – koje poststrukturalistička paradigma uglavnom dovodi u pitanje ili smatra prevladanima. *Nolens volens*, većina priloga u ovom tematskom dvobroju na provokativan se način odnosi prema višedesetljetnom poststrukturalističkom književnoznanstvenom *mainstreamu*. Doduše, to se može reći i za tekst Davida Šporera u *Slavističnoj reviji*, no on zasigurno ne predstavlja glavnu struju hrvatske znanosti o književnosti.

Ovaj tematski dvobroj otvara teorijski najambiciozniji i najprovokativniji prilog, tekst **Aleksandra Bjelčevića** "Književna interpretacija: rasprava između intencionalizma i antiintencionalizma". Naime autor u problematizaciji važnosti 'autorske namjere' u interpretaciji književnog teksta kritički sup(r) o(t)stavlja različita teorijska polazišta u angloameričkoj sredini: umjereni antiintencionalizam (M. Beardsley), umjereni intencionalizam (E. D. Hirsch) i hipotetički intencionalizam (N. Carroll, J. Levinson), pri čemu se otvoreno priklanja potonjim pristupima odbacivanjem koncepta 'intencionalističke zablude' i tvrdnjom o praktičnoj neizbježnosti intencionalizma čak i u radovima tobože uvjerenih antiintencionalista. Problem autorske namjere na neizravan je način prisutan u tradiciji tumačenja opusa Dostoevskog. **Blaž Podlesnik** u prilogu "Kako zvuči i izgleda Dostoevskij (i što to može značiti za znanost o književnosti)" također kritički propituje dvije tradicije u tumačenju opusa ruskog klasika: bahtinovsku koja naglasak stavlja na polifoniju izgovorenog u fikcionalnom narativnom tekstu te suvremene pristupe koji ne zanemaruju neverbalne aspekte kao ni piščeva filozofska i vjerska uvjerenja u cjelokupnoj viziji njegova romanesknog svijeta (U. Zabukovec, T. Kasatkina). Podlesnik se međutim ne priklanja jednoj strani, već upravo u sintezi obaju pristupa vidi spoznajni potencijal interpretacije u suvremenoj znanosti o književnosti.²

² Ovaj prilog na neki način najavljuje 200. obljetnicu rođenja Fedora Mihajloviča Dostoevskog (1821–1881) koju će obilježiti *Umjetnost riječi* u hrvatskim i engleskim brojevima za 2021. godinu.

Blaž Kavšek u prilogu "Promjena književnopovijesnoga narativa o drugoj polovici 19. stoljeća: Primjer interpretacije pripovjedne proze Simona Jenka" na primjerima iz slovenske književne povijesti i historiografije razmatra uzajamnu povezanost interpretacije književnog teksta i nadindividualnih književnopovijesnih kategorija. Pripovijetku Simona Jenka *Spomini* dva su književna povjesničara – France Bernik i Matjaž Kmecl – interpretirala na bitno različit način upravo zato što su različito tumačili i vrednovali periodizacijske pojmove 'realizam' i 'romantizam', što je, naravno, rezultiralo i različitim književnopovijesnim narativima. Autoru je ovdje cilj razjasniti kauzalnu vezu interpretacije književnog teksta i književnopovijesne periodizacije, bez zauzimanja osobnog stajališta u prijeporima koje analizira. Slijede tri priloga iz područja digitalne humanistike, koja je u hrvatskoj književnoznanstvenoj praksi, kako je istaknuto, vrlo slabo zastupljena. Sva tri priloga pojedinačno, ali i kao svojevrsni miniblok u ovom tematskom dvobroju, upućuju na trojaku važnost kvantitativnih pristupa književnoj građi: njima se efikasno nadilaze ograničenja tradicionalne književne povijesti usmjerene na kanonske pisce i djela, tj. u obzor istraživanja uključuju se i različiti oblici popularne i prijevodne književnosti; nadalje, kvantitativne su metode pogodne za istraživanja višejezične produkcije u pojedinoj književnoj kulturi te, naposljetku, obrada velike količine književnopovijesnih činjenica može otkriti nove uvide ili potvrditi postojeće pretpostavke o dinamici književnog života. Pritom kvantitativne književnoistraživačke metode nisu shvaćene kao alternativa tradicionalnim pristupima usmjerenima na minucioznu analizu pojedinačnih, reprezentativnih tekstova, već se razumijevaju kao njihova nadogradnja u cilju postizanja novih, relevantnih, prije svega književnopovijesnih spoznaja, ali i uvida o pojedinačnim tekstovima, osobito kad su opsežni i poetički kompleksni. **Andrejka Žejn** u tekstu "Stilometrijska analiza slovenske pripovjedne književnosti do prve izvorne slovenske priče" daje čitateljima *Umjetnosti riječi* vrlo koristan pregled stilometrijskih istraživanja od 19. stoljeća do danas, a zatim u drugom dijelu priloga demonstrira "kvantitativnu statističku analizu stila" na primjeru korpusa slovenske pripovjedne književnosti od prve polovice 17. stoljeća do prve slovenske priče (Janez Cigler, *Sreča v nesreči*, 1838). Stilske sličnosti i razlike unutar pojedinih opusa te među različitim autorima utvrđuju se na temelju istraživanja jednoga kvantitativnog stilskog pokazatelja: relativne frekventnosti sto najučestalijih (nepunoznačnih) riječi. **Miran Hladnik** u tekstu "Kvantitativna znanost o književnosti i interpretacija" sintetizira vlastita iskustva u primjeni kvantitativnih metoda u istraživanju slovenske pripovjedne proze 19. i 20. stoljeća, kako u analizama pojedinih tekstova

tako i srodnih korpusa. Autor oprimjeruje sva prethodno navedena prevladavanja ograničenja tradicionalne književne povijesti koja omogućuje primjena digitalnih alata. Sličnu informativnu vrijednost ima i prilog **Urške Perenič** "Slovenska prostorna književna znanost i književna interpretacija". Autorica podsjeća na povijest književne geografije i prostorni obrat u suvremenoj humanistici te upućuje na istraživanja koncepta prostora u svojoj znanstvenoj sredini, zbog čega se i može govoriti o slovenskoj prostornoj književnoj znanosti (*prostorska literarna veda*, engl. *spatial literary studies*). I premda specijalni pristup književnosti može uključivati različite istraživačke metode, autorica prikazuje primjenu kvantitativnih metoda i digitalnih alata (GIS – *Geographic Information System*) u analizi prostorno-socioloških aspekata u povijesti slovenske književnosti mapirajući, a potom i interpretirajući podatke o mjestima rođenja, profesionalnog djelovanja i smrti 323 slovenska književnika rođena između 1780. i 1940. godine. Posljednja dva priloga u ovom tematskom dvobroju posvećena su interpretacijama opusa dvojice vremenski udaljenih, ali kanonskih pisaca slovenske književnosti: Ivana Cankara i Drage Jančara. **Alojzija Zupan Sosič** u prilogu "Pitanja književne interpretacije i prijedlog za tumačenje i vrednovanje romana Ivana Cankara" pruža najprije pregled teorija interpretacije narativnih fikcionalnih tekstova, a potom, u osloncu na postojeće teorijske prijedloge, predlaže svoju inačicu sustavnog modela interpretacije tog tipa tekstova koji uključuje dvije razine ("uočavanje osnovnih obilježja na sintaktičkoj i semantičkoj razini u smislu primarnoga predočavanja značenja" / "uspoređivanje i kreativno vrednovanje odnosno popunjavanje praznih mjesta") i četiri elementa (tekst, čitatelja, kontekst i autora). U drugom dijelu rasprave sažeto prikazuje primjenu predloženog modela na Cankarov romaneskni opus, posebno na roman *Kuća Marije Pomoćnice* (*Hiša Marije Pomoćnice*, 1904) kao preteču slovenskog modernizma. **Peter Scherber** u prilogu "Ljubav, grad i rat. Analiza mikrostrukture (*close reading*) na primjeru ratnih romana Drage Jančara" revalorizira metodu *pomnog čitanja* kao "prikladnu strategiju interpretacije teksta". Predmet njegove analize tri su ratna romana Drage Jančara: *Polarna svjetlost* (*Severni sij*, 1984), *Noćas sam je vidio* (*To noć sem jo videl*, 2010) i *Kao i ljubav* (*In ljubezen tudi*, 2017). Autor posebnu pozornost posvećuje upisivanju vremensko-prostornih (povijesnih) realija u književni tekst, motivskim poveznicama analiziranih romana s piščevom ranom kraćom prozom te reprezentacijama slovensko-njemačkih jezično-kulturnih prožimanja. Upravo analizom romaneskni mikrostrukture Scherber nastoji dokazati svoju postavku o trilogijskoj povezanosti Jančarovih ratnih romana.

Književna interpretacija neizbježan je posao proučavatelja književnosti premda već dugo nema status aktualnoga književnoteorijskog problema, kakav je imala u drugoj četvrtini i sredinom prošlog stoljeća. *Umjetnost riječi*, pokrenuta u to vrijeme, u prva je dva-tri desetljeća izlaženja svjedočila o interesu hrvatske znanosti o književnosti za problematiku interpretacije književnog teksta.³ Ova međučasopisna suradnja *Slavistične revije* i *Umjetnosti riječi* imala je za cilj pružiti usporedne dijagnoze sadašnjeg stanja književne interpretacije te uputiti na moguće perspektive njezina razvoja u dvjema književnoznanstvenim zajednicama.

Davor Đukić
(Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

Urška Perenič
(Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani)

³ Na portalu www.stilistika.org objavljen je prošle godine zbornik *Zagrebačka stilistička škola u časopisu Umjetnost riječi* (ur. A. Ryznar) u kojem su sabrani stilistički radovi, a to znači i radovi posvećeni problemu književne interpretacije, izvorno publicirani u *Umjetnosti riječi* između 1957. i 1986. godine: <https://stilistika.org/zagrebacka-stilisticka-skola>